

Ю. РУБАН

«ПОМАРАНЧЕВА РЕВОЛЮЦІЯ»: СТРАТЕГІЧНА ОЦІНКА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПЕРСПЕКТИВИ

Попередні п'ять років у житті України особливі. І аналіз головних подій цього періоду так чи інакше підводить нас до їхньої відправної точки — «помаранчевої революції». Чи була вона маніпуляцією обдуреними людьми, здійсненою завдяки щедрому закордонному фінансуванню? Чи це був масовий протест, що визрів усередині суспільства як результат його розвитку? Пошук відповіді на ці та інші запитання можна вести в різних площинах — політичній, культурній, соціальній, економічній. Проте і запитання, і відповіді не просто впливають на результати оцінювання шляху, пройденого Україною у 2005–2009 роках, — вони створюють сам погляд на нього. І цей погляд неминуче буде політично мотивованим.

Така політична мотивація виходить далеко за межі перманентної боротьби за владу. У цьому разі можемо вжити термін «політичний» у його широкому розумінні, яке сягає корінням поділу жителів давньогрецьких міст-полісів на «політиків», тобто тих, хто брав участь у громадському житті, й «ідіотиків» — байдужих до життя суспільства. Звичайно, сучасна людина по-іншому співвідносить сфери приватного і суспільного. Але й у наш час громадяни шукають у політиці не тільки відповідь на сьогоденний інтерес людини, а й на потребу відгукнутися на щось велике і вічне, перекинути місток між існуванням і буттям. Ця потреба знаходить відбиття в нашій свідомості і підсвідомості. Тому, як стверджував Жиль Дельоз, усе є політикою. У

такому розумінні після 2004 року все в Україні є «помаранчевою революцією», точніше — ставленням до неї.

Щодо підсвідомості, то Майдан став неврозом для багатьох, і це яскраво демонструють телевізійні ток-шоу за участю відомих політиків. На жаль, цей його надзвичайно цікавий аспект майже не осмислений у публікаціях, хоча психоаналіз міг би допомогти, наприклад, з'ясувати причини поведінки депутата Лозинського.

Але цілком раціонально й обґрунтовано розглядати «помаранчеву революцію» як подію, що визначила систему координат для подальшого руху країни. Саме на таку систему спирається запропонована увазі читачів монографія Національного інституту стратегічних досліджень «Україна в

2005–2009 роках: стратегічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку».

Не сама по собі можливість повторення Майдану цікавить і політиків, і громадян. Очевидно, що Майдан не може повторитись. Але чи можлива відмова суспільства від «помаранчевої революції»? Чи означає підтверджене результатами соціологічних досліджень «постмайданне» розчарування згоду на повернення в минуле, у часи, коли Україна дрейфувала спільно з усіма країнами СНД? Саме на це розраховують потужні внутрішні і зовнішні сили. Задля послаблення опору такому бажаному для них поверненню і дезорієнтації українського суспільства вони в останні роки створили цілу систему наративів.

Політики, що запобігають перед сусідньою державою, присягають інтересами українського народу або навіть апелюють до національних інтересів. Вони можуть належати до формально протилежних блоків чи партій, але небажання проводити реформи з метою модернізації України видається їм як підкорення волі народу. Ночний приклад — європейська і євроатлан-

тична інтеграція, беззаперечні національні інтереси, що в разі реалізації гарантували б суверенітет і незалежність Української держави, мир і спокій її громадян.

Характерною стала апеляція до закону для виправдання неправових рішень. Рейдерські захоплення підприємств завжди прикриваються судовими ухвалами і рішеннями. Останнім часом фальшиве тлумачення закону дедалі частіше використовують і в політичній боротьбі. Позірно демонструючи свою відданість букві закону, її учасники звертаються до судів за вирішенням політичних питань. Наприклад, просять суд дати відповідь на питання про те, чи існує коаліція, замість того, щоб під час голосування демонструвати більшість, на яку спирається уряд. Ця нехитра технологія має на меті підмінити справжню політичну відповідальність маніпуляцією судовими рішеннями, їх тлумаченням на користь тієї чи іншої політичної сили. Правосуддя стає інструментом політики. Унаслідок цього громадян заохочують до втрати правових орієнтирів, до відмови від верховенства права взагалі і їхніх прав зокрема.

Київ. Майдан Незалежності. Листопад–грудень 2004 року.

Суспільство дезорієнтують гучні антикорупційні заяви політиків, які не можуть пояснити людям походження своїх статків. Утім такі люди систематично і наполегливо «розвінчують» Майдан і оплакують «розкол», до якого він нібито призвів.

Останнім часом з'явився ще один мотив — економічна криза. Деклараціями про її подолання намагаються замаскувати боротьбу за владу заради влади. Калейдоскоп заяв має прикрити і капітуляцію перед кризовими викликами, і нездатність запропонувати реальну програму дій, і повну безпринципність у формуванні політичних союзів. Цинізм видається за устремління в майбутнє і прагнення до об'єднання. Насправді ж кризу використовують як виправдання для бажання повернути країну в минуле.

Політики, які не хочуть залежати від волевиявлення громадян, пропонують відкласти парламентські вибори і перенести обрання президента в парламент. Тиражується набридливий мотив з минулого — правити народом, ні про що його не питаючи. Нас підштовхують до думки чи то про даремність «помаранчевої революції», чи то про її поразку, щоб змусити засумніватись у

її цінностях. Насправді за цими тезами виразно проступає страх перед виступами громадян і їхньою волею, проти яких такі політики безсилі. Політикам учорашнього дня нічого протиставити усвідомленню гідності, яке продемонстрували мільйони людей. Тому вони хочуть домогтися від нації відмови від Майдану як згоди на приниження.

Проте за всього розчарування поточними результатами «помаранчевої революції» її далекосяжні наслідки вже не переписати. Відлуння Майдану багатомірне. Воно нагадує відгомін революцій 1968 року у Франції, Німеччині, Чехії і Словаччині (тоді Чехословаччина). За п'ять років після них хто тільки не говорив про надії, що не справилися. Але ці революції не лише сформували сучасні обличчя цих країн. Вони визначили багато рис сучасної об'єднаної Європи.

Стратегічний погляд на Україну, як і на Європу в цілому, вимагає усвідомлення величезного значення феномену «незавершених революцій».

Згадаймо, що нинішній Євросоюз почався як невиразний картель виробників вугілля і сталі, сформований страхами перед повторенням німецької агресії, з одного боку, і перед експансією СРСР — з другого. Не випадково Жан Монне, один із творців цього об'єднання, який мріяв повести народи Європи до справжньої єдності, говорив: «Якби я міг почати все спочатку, я починав би не з вугілля і сталі, а з культури».

І саме ці революції справді змусили європейців почати з культури в її широкому розумінні. Вони привернули увагу до «вакууму високого» в серці тодішньої європейської політики. Пристрасний ідеалізм тодішніх революціонерів нагадав європейцям про необхідність дискусій навколо політик і ідей, про те, що далеко не всі проблеми можна розв'язати ефективним економічним менеджментом і зростанням ВВП. Після них почалася нова Європа, здатна усвідомити

свою єдність, прощати і просити прощення в сусідів, дивитися поверх кордонів і міфів.

Відлуння тих давніх «незавершених революцій» вплинуло і на Україну. Поразка празької весни довела: народи Центральної і Східної Європи зможуть вирватися з обіймів радянської імперії тільки тоді, коли виявляться її внутрішні слабкі місця. Одне з них — історичний потяг української нації до незалежності. Гіркий досвід змусив польську інтелектуальну еліту почути слова Єжи Гедройця про необхідність підвести ризику під двома століттями трагічної історії й визнати українськість Львова так само, як литовськість Вільнюса. Тепер Польща і Україна будують партнерство на фундаменті європейських цінностей, і успіх такого партнерства дозволяє нам пропонувати його як модель на інших українських кордонах. Тепер Польща і країни Балтії, виходячи із свого історичного досвіду, нагадують ЄС про необхідність відчинити двері для України саме в контексті нерозривності європейської свободи і безпеки.

Усупереч романтичним сподіванням «помаранчева революція» не забезпечила Україні швидкого прориву до Євросоюзу, але вона змусила європейських політиків знову замислитися над багатьма питаннями, на які вони до того вже мали усталені відповіді. Що таке європейськість і Євросоюз у її контексті? Де його межі з огляду на цілісність і нерозривність спільної безпеки? Чим для Європи є США і Росія? І українську, і європейську відповідь на ці питання неможливо сформулювати без урахування викликів «помаранчевої революції».

Згадаймо, що до «незавершених революцій» Шарль де Голль бачив Європу як простір від Атлантики до Уралу. Але чи помічав він на ньому Україну або Грузію? Навіть проблеми Центральної Європи розглядали з Парижа чи Лондона як щось дуже далеке. А вже після Ялти це була інша Європа, за яку «ніс відповідальність» СРСР.

Революції створили новий контекст, що змусив політиків придивитися до європейського простору уважніше.

У 1965 році відповідь німецьких єпископів на лист єпископів польських була стриманою і розчарувала польських підписантів. Але через п'ять років німецький канцлер Віллі Брандт запропонував нову політику східного сусідства. Такі сміливі рішення відкрили дорогу до Гельсінкі, до наповнення загальноєвропейської єдності реальним змістом.

Гельсінкський акт став визнанням непорушності кордонів і суверенітету великих і малих держав-націй, цілісності політичного, безпекового і гуманітарного поля Європи. І через 40 років після празької весни російське військо вже не змогло ввійти до Тбілісі, хоч мало для цього більш ніж достатньо військової сили — іншою стала політична ціна «сфер особливих інтересів».

«Помаранчева революція», як і революції 1968 року, стала «революцією запитань», відповідь на які твориться десятиліттями. Але ці відповіді змінюють життя народів.

Запитання молодих паризьких бунтарів — куди ви поділи своїх євреїв? — змусило європейців заново осмислити свою історію та ідентичність, Так само «помаранчева революція» змусила країну вголос запитати: куди поділися мільйони селян у 1932–1933 роках? Поставивши таке запитання, Україна пройшла свою «точку неповернення». Тепер відповідь на нього формуватиме одну з граней української ідентичності.

Звичайно, українська політична практика не полегшує пошуку таких відповідей, але стратегічний погляд дає можливість говорити про демократизацію політичного устрою, про відмову від створення в Україні чергової «партії влади» на пострадянському просторі. Відбувся потужний поштовх для формування модерної національної ідентичності та розвитку громадянського суспільства. Усе це є предметом

стратегічного аналізу, здійсненого НІСД. Проте ми не претендуємо на його вичерпність. Щобільше, для розвитку України необхідний подальший стратегічний критичний погляд на її економічні, політичні і соціальні інститути. Справжня інтелектуальна дискусія навколо основних «помаранчевих» питань тільки розгортається.

Ще одна суттєва риса погляду «з позиції Майдану» — бачення національної амбіції. Мільйони українців вірять у можливість побудови в Україні модерної європейської держави-нації. Нам відома сувора статистика, яка відводить Україні одне з останніх місць у Європі за рівнем багатьох економічних показників. Але, уважно аналізуючи результати соціологічних досліджень, ми побачимо бажання мільйонів громадян України пишатися своєю державою.

Безсумнівно, соціальні, культурні і регіональні відмінності в Україні залишаються, і навіть саме питання про їх подолання не виглядає реалістичним. Однак цілком переконливим видається твердження про зміцнення єдності країни на основах національної амбіції: зробити те, чого раніше не було. Ставлення до Євро-2012 — це лише індикатор підтримки чогось більшого, що вдавалося чи не вдавалося сусідам. Це та нота віри в спроможність, яка звучить у Шевченковому переспіві пророцтв Ісаї і у Франковому «Мойсеї». Та сама нота сьогодні, в час сучасних медіа і комунікацій, змушує всю Україну опівночі дивитись і спортивні змагання, і дебати політиків.

Нація співпереживає тим, хто творить її образ у світі, і оцінює тих, хто претендує бути її елітою. Президентські вибори 2010 року продемонструють цю оцінку. І те, що вони відбудуться як усенародні, як вибори з не відомим заздалегідь результатом — це теж результат нездоланності демократичного імпульсу «помаранчевої революції». Це результат стратегічного вибору на користь незалежності, свободи і демократії, це ре-

зультат великої амбіції, яка об'єднує громадян України. Сподіваємося, що українські інтелектуали зможуть простежити різні ви- міри цього вибору й переконливо про нього розповісти.

Ю. Рубан

«ПОМАРАНЧЕВА РЕВОЛЮЦІЯ»: СТРАТЕГІЧНА ОЦІНКА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПЕРСПЕКТИВИ

Резюме

Автор статті розглядає причини й наслідки «помаранчевої революції» 2004 року, доводить, що вона змінила стратегічний погляд світової спільноти на Україну і визначила систему координат для нашого подальшого руху на міжнародній арені. Зважаючи на непослідовність політичних заяв, вчинків, тактики і стратегії основних фігурантів «помаранчевої революції», що прийшли до влади 2004 р., автор пропонує усвідомити феномен «незавершених революцій» і визнати, що «помаранчева революція» стала «революцією запитань», відповідь на які твориться десятиліттями. До позитивного арсеналу «помаранчевої революції» вчений відносить демократизацію суспільства, формування національної амбіції, пробудження патріотизму, чітке визначення європейського вектора розвитку держави.

Ключові слова: Майдан, українська ідентичність, національні амбіції, феномен незавершених революцій.

Yu. Ruban

«ORANGE REVOLUTION»: STRATEGIC ASSESSMENT IN THE CONTEXT OF EUROPEAN OUTLOOK

Summary

Author of the article reviews the causes and consequences of «orange revolution» of 2004. He proves that it has changed the strategic opinion of the world community about Ukraine and defined the coordinates system for our further motion at the international arena. In consideration of the inconsistency of political declarations, actions, tactics and strategy of the main «orange revolution» figurants that accessed to power in 2004, an author proposes to comprehend the phenomenon of «uncompleted revolutions» and admit that «orange revolution» became the «revolution of questions» answers to which are given for decades. A scientist considers society democratization, formation of national ambition, patriotism awaking, distinct definition of European vector of the state development as positive arsenal of «orange revolution».

Keywords: Square, Ukrainian identity, national ambitions, phenomenon of uncompleted revolutions.